

Latvijas Republikas tiesībsargs

Baznīcas iela 25, Rīga, LV-1010, tālr.: 67686768, fakss: 67244074, e-pasts: tiesibsargs@tiesibsargs.lv, www.tiesibsargs.lv

Rīgā

2016. gada 25. novembrī Nr.1-6/15
Uz 20.10.2016. vēstuli Nr.1-04/399-pav

**Latvijas Republikas
Satversmes tiesai**
Jura Alunāna ielā 1
Rīgā, LV - 1010

Par viedokļa sniegšanu lietā Nr.2016-12-01

Tiesībsarga birojā ir saņemta 2016.gada 20.oktobra vēstule Nr.1-04/399-pav (reģistrēta 21.10.2016. ar Nr.556), kurai pievienots Satversmes tiesas 2016.gada 19.oktobra lēmums. Ar minēto lēmumu Satversmes tiesa atzīst tiesībsargu par pieaicināto personu lietā Nr.2016-12-01 “Par Latvijas Soduzpildes kodeksa 50.²¹ panta piektās daļas atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 92.panta pirmajam teikumam un aicina izteikt viedokli par visiem jautājumiem, kuriem tiesībsarga ieskatā varētu būt nozīme lietā.

Izvērtējot lēmumam pievienoto konstitucionālās sūdzības iesniedzēja Augstākās tiesas Administratīvo lietu departamenta pieteikumu, Saeimas atbildes rakstu, sniedzu šādu viedokli:

[1]Latvijas Soduzpildes kodeksa 50.²¹ panta pirmā daļa paredz, ka notiesātais sūdzību par izvērtēšanas komisijas lēmumu var iesniegt Ieslodzījuma vietu pārvaldei 10 dienu laikā no lēmuma pieņemšanas dienas. Savukārt, atbilstoši šī panta piektajai daļai (apstrīdētā norma), Ieslodzījuma vietu pārvaldes lēmums nav pārsūdzams. Pieteicēja ieskatā, pilnīgs liegums tiesībām uz pieeju tiesai, kad būtiski aizskartas personas cilvēktiesības, ir acīmredzami nesamērīgs, ņemot vērā nelielo sabiedrības iespējamo ieguvumu – nedaudz ātrāku tiesvedības procesu citās lietās.

[2]Latvijas Republikas Satversmes 92.panta pirmais teikums paredz, ka ikviens var aizstāvēt savas tiesības un likumiskās intereses taisnīgā tiesā. Komentējamais pants uzliek valstij pienākumu nodrošināt tiesības uz taisnīgu tiesu ne tikai civillietās un krimināllietās, bet visās lietās, kurās strīds skar personai piemītošas, no ārējām tiesību normām izrietošas individuālas tiesības un likumiskās intereses.¹ Attiecībā uz ieslodzītajām personām Satversmes tiesa ir secinājusi, ka tiesības vērsties tiesā var liegt

¹ Latvijas Republikas Satversmes komentāri.VIII nodaļa. Cilvēka pamattiesības. Autoru kolektīvs – 2011, 129.lpp.

vienīgi izņēmuma gadījumos, proti, kad iestāde attiecībā uz tai pakļautu personu pieņem iekšēju lēmumu un nav konstatējams būtisks cilvēktiesību ierobežojums Administratīvā procesa likuma 1.panta trešās daļas izpratnē, kā arī netiek skartas šīs personas tiesības un likumiskās intereses 92.panta pirmā teikuma izpratnē. Turklāt ir iespējami arī tādi gadījumi, kad iestādes iekšējs lēmums varētu būtiski skart iestādei īpaši pakļautās personas cilvēktiesības un būtu uzskatāms par administratīvo aktu.² Lai saprastu, vai ar apstrīdēto normu var tikt būtiski skartas notiesāto personu cilvēktiesības, sākotnēji ir jāizvērtē izvērtēšanas komisiju specifika un loma soda progresīvajā izpildē, kā arī izvērtēšanas komisijas pieņemto lēmumu sekas attiecībā uz notiesātajām personām.

[3]Brīvības atņemšanas soda izciešana Latvijas Republikas ieslodzījuma vietās saskaņā ar Latvijas Sodū izpildes kodeksa normām tiek organizēta atbilstoši soda progresīvās izpildes principam. Soda progresīvā izpilde pamatojas uz notiesāto diferenciāciju katra brīvības atņemšanas iestādes veida un režīma ietvaros, kā arī notiesāto pārvietošanu no viena veida cietuma uz cita veida cietumu, ņemot vērā izciestā soda daļu un notiesātā uzvedību. Tās mērķis ir panākt soda izpildes režīma atbilstību notiesātā uzvedībai un resocializācijas pakāpei, nodrošinot soda izpildi, kā arī viņa optimālu iekļaušanos dzīvē pēc atbrīvošanas. Soda progresīvās izpildes sistēmai ir pakļauti visi notiesātie, izņemot ar īslaicīgu brīvības atņemšanu notiesātos.³ Proti, Latvijas Sodū izpildes kodekss paredz katra notiesātā individuālu izvērtējumu un notiesātā pakāpenisku virzību soda izciešanas režīmu ietvaros (no stingrāka režīma uz vieglāku un otrādi) atbilstoši paša notiesātā uzvedībai ieslodzījuma vietā un resocializācijas pakāpei.

[3.1.]Atbilstoši Latvijas Sodū izpildes kodeksa 50.¹⁵ panta pirmajai un otrajai daļai, katrā brīvības atņemšanas iestādē ar Ieslodzījuma vietu pārvaldes priekšnieka rīkojumu izveido izvērtēšanas komisiju, kas nodrošina notiesātā virzību soda progresīvās izpildes sistēmā un notiesāto (arī no ārvalsts soda izpildei pārņemta ar brīvības atņemšanu notiesātā) izvietojumu brīvības atņemšanas iestādēs atbilstoši šajā kodeksā noteiktajam. Izvērtēšanas komisija šajā kodeksā noteiktajā kārtībā pieņem lēmumus par soda izpildes režīma mīkstināšanu vai pastiprināšanu notiesātajiem viena konkrēta veida cietumā vai viņu pārvietošanu uz cita veida brīvības atņemšanas iestādi. Lemjot par soda izciešanas režīma mīkstināšanu vai pastiprināšanu, izvērtēšanas komisija ņem vērā notiesātā uzvedību brīvības atņemšanas iestādē. Notiesāto par atsevišķu rupju soda izciešanas režīma pārkāpumu vai sistemātiskiem pārkāpumiem ar brīvības atņemšanas iestādes izvērtēšanas komisijas lēmumu var pārvietot no atklātā cietuma uz daļēji slēgtā cietuma soda izciešanas režīma augstāko pakāpi, bet no daļēji slēgtā cietuma - uz slēgtā cietuma soda izciešanas režīma zemāko pakāpi.⁴Latvijas Sodū izpildes kodeksa 50.¹⁶ panta pirmā daļā ir noteikta izvērtēšanas komisijas kompetence. Tā izskata:1)notiesātā iesniegumu par noteiktā soda izciešanas režīma mīkstināšanu un 2)brīvības atņemšanas iestādes administrācijas priekšlikumu par notiesātajam noteiktā soda izciešanas režīma pastiprināšanu.

[3.2.]Tādejādi brīvības atņemšanas iestāžu izvērtēšanas komisija ir uzskatāma par speciāli veidotu, iekšēju, soda progresīvo izpildi regulējošu instrumentu, kura mērķis un būtība ir izvērtēt katra notiesātā individuālo soda izpildes norisi, piemērotos sodus par

² 2014.gada 10.jūnija Latvijas Republikas Satversmes tiesas spriedums Nr.2013-18-01, p.15.

³ Latvijas Sodū izpildes kodeksa 50.¹ pants pirmā, otrā daļa. 2016.gada 13.jūlija redakcijā

⁴ Latvijas Sodū izpildes kodeksa 50.³ panta piektā daļa. 2016.gada 13.jūlija redakcijā.

soda izciešanas režīma pārkāpumiem un pamudinājumus. Ar šī instrumenta palīdzību, balstoties uz darbinieku sniegto vērtējumu, uzklautot notiesāto sniegtos viedokļus, katrā individuālā gadījumā ir iespējams lemt par notiesātajam piemērotāko soda izciešanas režīmu atbilstoši viņa uzvedībai un sasniegtajam resocializācijas līmenim. Vienlaikus vērā ņemams ir apstāklis, ka no izvērtēšanas komisijas spējas ātri un efektīvi darboties un pieņemt lēmumus, ir atkarīga soda progresīvas izpildes efektivitāte, proti, spēja nekavējoties reaģēt uz izmaiņām notiesātā uzvedībā un personībā kopumā. Tādejādi uzskatu, ka izvērtēšanas komisijas lēmumi būtu uzskatāmi par specifiskiem iekšējiem lēmumiem, kas regulē notiesāto virzību no vieglāka soda izciešanas režīma uz stingrāku un otrādi, atbilstoši notiesātā uzvedībai ieslodzījuma vietā. Turklāt tie ir pakļauti Ieslodzījuma vietu pārvaldes kontrolei.

[4] Tomēr jāatzīst, ka tiesību apjoms notiesātajiem dažāda tipa cietumos un režīmos ir atšķirīgs. It īpaši katrā režīmā atšķirīgs ir tiesību apjoms, kas saistīts ar notiesāto saskarsmi ar ārpusauli, tuviniekiem. Tā, piemēram, slēgta cietuma režīma augstākajā pakāpē ir tiesības izmantot gadā sešas ilgstošās satikšanās – no divpadsmit līdz divdesmit četrām stundām un sešas īslaicīgās satikšanās – no vienas stundas līdz divām stundām, trīs telefonsarunas mēnesī; slēgtā cietuma soda izciešanas režīma vidējā pakāpē ir tiesības izmantot gadā četras ilgstošās satikšanās – no astoņām līdz sešpadsmit stundām un sešas īslaicīgās – no vienas stundas līdz divām stundām un izmantot divas telefonsarunas mēnesī; slēgtā cietuma soda izciešanas režīma zemākajā režīma pakāpē ir tiesības izmantot gadā trīs ilgstošās satikšanās – no sešām līdz divpadsmit stundām un četras īslaicīgās satikšanās – no vienas stundas līdz divām stundām un izmantot vienu telefonsarunu mēnesī; daļēji slēgtā cietuma soda izciešanas režīma augstākajā pakāpē ir tiesības izmantot gadā astoņas ilgstošās satikšanās – no divdesmit četrām līdz četrdesmit astoņām stundām un astoņas īslaicīgās satikšanās – no pusotras stundas līdz divām stundām un izmantot telefonsarunas bez skaita ierobežojuma; daļēji slēgtā cietuma soda izciešanas režīma zemākajā pakāpē ir tiesības izmantot gadā piecas ilgstošās satikšanās – no divpadsmit līdz divdesmit četrām stundām un četras īslaicīgās satikšanās – no pusotras stundas līdz divām stundām un izmantot telefonsarunas bez skaita ierobežojuma. Savukārt, atklātajos cietumos ir tiesības uzņemt pie sevis viesus, saņemt sūtījumus vai pienesumus bez ierobežojumiem.

[4.1.]Latvijas Republikas Satversmes 96.pants nosaka, ka ikvienam ir tiesības uz privātās dzīves, mājokļa un korespondences neaizskaramību. Eiropas Padomes Cilvēktiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvencijas (turpmāk – Konvencija) 8.pants paredz, ka ikvienam ir tiesības uz savas privātās un ģimenes dzīves, dzīvokļa un korespondences neaizskaramību. Ieslodzīto tiesības nav tādas pašas kā brīvībā esošajām personām, tomēr šo tiesību ierobežojumam ir jāizriet no paša ieslodzījuma jēgas un būtības. Persona, atrodoties ieslodzījumā, saglabā savas pamattiesības un jebkurš to ierobežojums ir jāpamato. Šāds pamatojums var izrietēt inter alia no nepieciešamajām un neizbēgamajām ieslodzījuma sekām vai arī no saiknes starp ierobežojumu un konkrētā ieslodzītā situāciju⁵. Apcietinājums, tāpat kā jebkurš personas brīvības atņemšanas pasākums ietver ierobežojumus attiecībā uz šīs personas privāto un ģimenes dzīvi. Tomēr būtisks ieslodzīto tiesību elements ir ģimenes dzīves neaizskaramība, ko iestādes nodrošina vai, vajadzības gadījumā, palīdz ieslodzītajam uzturēt kontaktus ar tuvākajiem ģimenes locekļiem.⁶

⁵ Eiropas Cilvēktiesību tiesas 2007.gada 4.decembra spriedums lietā Dicksons pret Apvienoto Karalisti, Nr.44362, p. 68.

⁶ Eiropas Cilvēktiesību tiesas 2000.gada 28.decembra spriedums lietā Messina pret Itāliju⁴, (Nr. 2), Nr. 25498/94, 61.p.

[5] Tādējādi, kaut arī atbilstoši iepriekš minētajam izvērtēšanas komisijas lēmums būtu uzskatāms par iestādes iekšēju lēmumu un vērstu uz soda progresīvās izpildes nodrošināšanu, tomēr mainot soda izciešanas režīmu, notiesātajam mainās arī tiesību apjoms attiecībā uz satikšanos un telefonsarunu skaitu, kas ir būtiska personas tiesību uz privāto dzīvi sastāvdaļa. Līdz ar to, no izvērtēšanas komisijas lēmuma izrietošie ierobežojumi, it īpaši gadījumos, kad tiek nolemts pastiprināt soda izciešanas režīmu, būtiski skar notiesāto pamattiesības, konkrēti Latvijas Republikas Satversmes 96.pantā aizsargātās tiesības uz privāto un ģimenes dzīvi.

[6] Turklāt soda izciešanas režīma pastiprināšanas iemesls ir negatīvi vērtējama notiesātā uzvedība, proti, piemērotais sods par soda izciešanas režīma pārkāpumu kalpo kā iemesls, lai izvērtēšanas komisija vērtētu soda izciešanas režīma pastiprināšanu. Piemērotie sodi par režīma pārkāpumiem ir apstrīdami Ieslodzījuma vietu pārvaldē, kuras lēmums ir pārsūdzams administratīvajā rajona tiesā. Par atsevišķiem piemēroto disciplinārsodu veidiem ir paredzēta arī administratīvās rajona tiesas sprieduma pārsūdzība, iesniedzot kasācijas sūdzību Augstākās tiesas Administratīvo lietu departamentā. Lai arī likumā ir paredzēts sodu par režīma pārkāpumiem pārsūdzības mehānisms, ietverot arī tiesas kontroli, tomēr piemērotā disciplinārsoda, pamatojoties uz kuru, vērtē notiesātā režīma pastiprināšanu, pārsūdzības procedūra ir ļoti ilga un uz izvērtēšanas komisijas lēmuma pieņemšanas dienu, visbiežāk atrodas pārsūdzības procesā vai nu iestādē vai tiesā. Līdz ar to, pastāv iespēja, ka notiesātajam režīms tiek pastiprināts, pamatojoties uz piemēroto disciplinārsodu (izdarīto režīma pārkāpumu), lai gan vēlāk augstāka iestāde vai tiesa var atzīt šo lēmumu par prettiesisku. Proti, notiesātajam nelabvēlīgs izvērtēšanas komisijas lēmums var tikt pieņemts, pamatojoties uz piemēroto sodu par soda izciešanas režīma pārkāpumu, kura tiesiskums nav pārbaudīts augstākā iestādē un tiesā.

[6.1.] Jāatzīmē, ka Tiesībsarga birojā jau vairākus gadus atpakaļ aktualizējās jautājums par disciplinārsodu un administratīvo komisiju⁷ lēmumu pārsūdzēšanas efektivitāti. Proti, 2011.gada 29.aprīļa atzinumā Nr.6-8/253 konstatēju vairākas problēmas attiecībā uz minēto lēmumu pārsūdzēšanas efektivitāti. Lai gan administratīvo komisiju vietā šobrīd cietumos darbojas izvērtēšanas komisijas un to kompetence ir būtiski sašaurināta, tomēr attiecībā uz notiesāto soda izciešanas režīmu, šī kompetence nav mainījusies. Atzinumā līdzīgi iepriekš norādītajam, secināju, ka administratīvā komisija, lemjot jautājumu par soda izciešanas režīma maiņu, piemērotos disciplinārsodus ņem vērā un vairumā gadījumu negatīvs lēmums tiek pieņemts, pamatojoties uz to, ka ir izdarīts disciplinārpārkāpums, kaut arī tas likumā noteiktajā kārtībā ir pārsūdzēts. Arī administratīvās komisijas lēmums tiek izpildīts nekavējoties, lai gan tas ir pārsūdzams tiesā. Secināju, ka nav saskatāms mērķis disciplinārsodu pārsūdzībai, sodu notiesātais izcieš nekavējoties, pārsūdzība ir ilgs process, savukārt, administratīvā komisija to tāpat ņem vērā, lemjot par režīma maiņu. Kā sistēmisku problēmu atzinumā atzīmēju to, ka disciplinārsodi ir pārsūdzami Administratīvā procesa likumā noteiktajā kārtībā un šo lietu izskatīšana administratīvajā tiesā ilgst gadu, divus. Savukārt, administratīvo komisiju lēmumi ir pārsūdzami vispārējās jurisdikcijas tiesās Kriminālprocesa likumā noteiktajā kārtībā. Lietas par administratīvo komisiju lēmumiem

⁷ 2014.gada 15.oktobrī tika pieņemti grozījumi Latvijas Soduzpildes kodeks, kas paredzēja izveidot izvērtēšanas komisijas līdzšinējo administratīvo komisiju vietā. Izvērtēšanas komisijas kompetence tika sašaurināta, paredzot, ka tā izskatīs tikai jautājumus par soda izciešanas režīma maiņu un soda izciešanas režīma noteikšanu notiesātajiem, kas, atrodies audzināšanās iestādē nepilngadīgajiem, ir sasnieguši 18 gadu vecumu.

tiek izskatītas dažu mēnešu laikā. Šie abi jautājumi ir savstarpēji cieši saistīti, tādejādi ierosināju, vai nebūtu lietderīgāk tos skatīt vienota procesa ietvaros kā vienotus sodu izpildes jautājumus. Administratīvajai komisijai būtu jāpieņem lēmums tikai tad, kad ir pilnīgi skaidrs, ka notiesāto raksturojošais elements – sods par režīma pārkāpumu – ir bijis piemērots tiesiski vai prettiesiski. Arī administratīvās komisijas lēmuma pārsūdzība nebūtu formāla, bet gan balstīta uz pamatotiem un juridiski vairs neapstrīdamiem faktiem. Attiecībā uz administratīvo komisiju lēmumu pārsūdzību tiesā, atzinumā norādīju, ka likumdevējs nav deleģējis tiesības tiesai izlemt pēc būtības jautājumus par administratīvo komisiju pieņemtajiem lēmumiem. Minētā kompetence ir piešķirta tikai un vienīgi administratīvajai komisijai. Tiesa lietās par administratīvo komisiju pieņemtajiem lēmumiem ir tiesīga izvērtēt, vai tie ir pieņemti, ievērojot procesuālās tiesību normas un atbilstoši 2009.gada 31.marta Ministru kabineta noteikumu Nr.282 “Noteikumi par administratīvās komisijas darbības kārtību un lēmumu pieņemšanas kritērijiem”⁸ noteiktajiem kritērijiem. Ja tiesa ir atcēlusi administratīvās komisijas pieņemto lēmumu, tas neuzliek pienākumu komisijai pieņemt nākamajā reizē attiecībā pret konkrēto notiesāto citādu lēmumu. SIK paredz, ka gadījumos, kad tiesa ir atcēlusi administratīvās komisijas lēmumu, tad šī lieta no jauna ir izskatāma nākamajā administratīvās komisijas sēdē. Tiesa vērtējot, vai administratīvās komisijas pieņemtais lēmums ir atbilstošs normatīvajā regulējumā noteiktajam, netieši skar arī lietu pēc būtības. Izpētot vairākus tiesas spriedumus, secināju, ka vairumā gadījumu tiesa ļoti precīzi ir norādījusi uz būtiskiem trūkumiem administratīvo komisiju darbā. Tomēr tie paliek bez ievēribas. Tiesiskā valstī šāda situācija nav pieļaujama un pienākums ievērot tiesas lēmumu izriet gan no Latvijas Republikas Satversmes, gan likuma „Par tiesu varu”. Pie pašreizējās prakses, tiesām izskatot lietas par administratīvo komisiju lēmumiem nelietderīgi tiek patērēti resursi un grauta tiesu kapacitāte. Pamatojoties uz tiesas lēmumu, administratīvās komisijas lēmums mainīts netiek un arī notiesātajam pēc būtības nav nekāda ieguvuma pat tad, ja tiesa administratīvās komisijas lēmumu ir atcēlusi. Tas tikai rada pienākumu konkrēto jautājumu pārskatīt atkārtoti nākamajā administratīvās komisijas sēdē, bet ne pienākumu pieņemt pozitīvu lēmumu. Kopumā secināju, ka lēmumu par disciplinārsodu piemērošanu notiesātajiem un administratīvo komisiju pieņemto lēmumu pārsūdzības mehānisms ir neefektīvs. Sodu par režīma pārkāpumiem un administratīvo komisiju lēmumu pārsūdzēšanai ir jābūt sistēmiskai, vienotai, tai jākalpo kopējam mērķim, jānodrošina gan notiesāto tiesību ievērošana, gan arī soda progresīvās sistēmas realizācija.⁹

[6.2.]Papildus vēlos vērst uzmanību uz apstākli, ka Latvijas Sodu izpildes kodekss precīzi nosaka kādā ieslodzījuma vietā notiesātajam ir uzsākama soda izpilde, ņemot par pamatu izdarītā nozieguma klasifikāciju (mazāk smags, smags vai sevišķi smags noziegums), kas ir konstatēts un nodibināts ar tiesas spriedumu, piemērojot Krimināllikuma sankcijā paredzēto brīvības atņemšanas sodu. Tādējādi faktiski tiesa spriedumā ir konstatējusi par kāda smaguma nozieguma izdarīšanu persona tiek sodīta ar brīvības atņemšanas sodu un atbilstoši tam atbildīgā iestāde par soda izpildi, notiesātajam pamatojoties uz Latvijas Sodu izpildes kodeksā paredzētajiem kritērijiem, arī nosaka cietuma tipu un režīmu, kur ir uzsākama soda izpilde. Tādējādi izvērtēšanas komisija atbilstoši savai kompetencei, lai arī tā ir uzskatāma par iekšēju soda izpildi regulējošu mehānismu, var mainīt notiesātā soda izciešanas režīmu uz krietni bargāku nekā tas ir bijis nodibināts ar tiesas spriedumu

⁸2009.gada 31.marta Ministru kabineta noteikumu Nr.282 “Noteikumi par administratīvās komisijas darbības kārtību un lēmumu pieņemšanas kritērijiem 2015.gada 1.jūlijā zaudēja spēku un stājās spēkā 2015.gada 30.jūnija Ministru kabineta noteikumi Nr.345 “Noteikumi par brīvības atņemšanas iestādes izvērtēšanas komisijas sastāvu, darbības kārtību un lēmumu pieņemšanas kritērijiem”.

⁹ 2011.gada 29.aprīļa tiesībsarga atzinums Nr.6-8/53 par lēmumu pārsūdzēšanas efektivitāti.

atbilstoši noziedzīgā nodarījuma smagumam. Piemēram, ja tiesa ir piemērojusi notiesātajam brīvības atņemšanas sodu par tīša mazāk smaga nozieguma izdarīšanu vai, piemēram, personai naudas sods aizstāts ar brīvības atņemšanu (atbilstoši SIK 50.⁵ p. pirmās daļas 2., 6.p. šīs kategorijas notiesātie ir ievietojami daļēji slēgtā cietumā), par soda izciešanas režīma pārkāpumu, ar izvērtēšanas komisijas lēmumu šādus notiesātos var pārvietot uz slēgtā tipa cietumu.

[7]Ieslodzīto tiesību uz privāto dzīvi kontekstā Eiropas Cilvēktiesību tiesa ir atzīmējusi, ka tā apzinās, cik svarīgi ir, lai dalībvalstis saglabātu plašu rīcības brīvību attiecībā uz līdzekļu izvēli drošības un kārtības uzturēšanā cietumos. Tomēr tā atgādina, ka taisnīgums nevar apstāties pie cietuma vārtiem un nav attaisnojuma liegt ieslodzītajiem garantijas, kas izriet no Konvencijas 6.panta. Jebkādiem ierobežojumiem, kas ietekmē notiesātā individuālās civilās tiesības atkarībā no ierobežojuma rakstura ir jābūt apstrīdamam tiesā, (piemēram, aizliegums saņemt vairāk kā noteiktu apmeklējumu skaitu ar ģimenes locekļiem katru mēnesi vai telefonsarunu, korespondences kontrole) ņemot vērā šo ierobežojumu iespējamo ietekmi, piemēram, grūtības uzturēt ģimenes saites, vai citas attiecības.¹⁰

[8]Vienlaicīgi jāatzīst, ka tiesības uz tiesas pieejamību nav absolūtas, līdz ar to tās leģitīma mērķa sasniegšanai var samērīgi ierobežot tiktāl, ciktāl šīs tiesības netiek atņemtas pēc būtības¹¹. Taisnīga tiesas elementa – tiesas pieejamības - ierobežošana parasti ir vērsta uz citu taisnīgas tiesas elementu (piemēram, lietas izskatīšana saprātīgā termiņā, tiesiskā stabilitāte) efektīvāku nodrošināšanu attiecībā pret citām personām.¹² Tādejādi tiesības uz taisnīgu tiesu var tikt ierobežotas, tomēr valstij, nosakot ierobežojumus, būtu svarīgi ievērot, ka ierobežojumam jābūt noteiktam leģitīmā mērķa sasniegšanai, jābūt samērīgam un nepieciešamam demokrātiskā sabiedrībā.

[8.1.]Iepazīstoties ar 2014.gada 2.oktobra Latvijas Soduzpildes kodeksa grozījumu projekta¹³ anotāciju, tāpat arī vēlāko grozījumu anotācijām Latvijas Soduzpildes kodeksā, varu secināt, ka likumdevēja mērķis ir bijis efektīvizēt ieslodzījuma vietās pieņemto lēmumu pārsūdzēšanas mehānismu, atslogojot tiesas no nepamatotiem pieteikumiem. Likumdevējs kā problēmu 2015.gada 30.jūnija likuma grozījumu anotācijā ir atzinis, ka “(..)ja netiks efektīvizēts apcietinājuma un kriminālsodu izpildes laikā pieņemto lēmumu pārsūdzības mehānisms, gan iestādes, gan Tieslietu ministrija, gan arī administratīvās un vispārējās jurisdikcijas tiesas turpinās saņemt neskaitāmas ieslodzīto sūdzības. Turpinās pieaugt tiesu, it īpaši administratīvo tiesu, noslogotība, kas, ņemot vērā esošo situāciju administratīvajās tiesās, nav pieļaujams. No vienas puses, ieslodzītajiem jānodrošina iespēja aizstāvēt savas tiesības tiesā, taču, no otras puses, pieaugošā administratīvo tiesu noslogotība var izraisīt diskusijas par to, vai vēršanās administratīvajā tiesā ir efektīvs ieslodzīto tiesību aizsardzības mehānisms, ņemot vērā lietu izskatīšanas ilgumu administratīvajā tiesā. Izlemjot jautājumu par apcietinājuma un kriminālsodu izpildes laikā pieņemto lēmumu apstrīdēšanas un pārsūdzēšanas kārtības efektīvizēšanu, ir būtiski ievērot samērīgumu starp ieslodzīto personu cilvēktiesībām – tiesībām pārsūdzēt IeVP un VPD lēmumus vai rīcību tiesā, un tiesisku apcietinājuma un

¹⁰ Eiropas Cilvēktiesību tiesas 2009.gada 17.septembra spriedums lietā Enea pret Itāliju, Nr. 74912/01, 106.p., 107.p.

¹¹ 2010.gada 17.maija Satversmes tiesas spriedums lietā Nr.2009-93-01 12.punkts.

¹² Latvijas Republikas Satversmes komentāri. VIII nodaļa. Cilvēka pamattiesības. Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2011, 131.lpp.

¹³ pieņemti 2014.gada 15.oktobrī, kas paredzēja izveidot izvērtēšanas komisijas līdzšinējo administratīvo komisiju vietā. Izvērtēšanas komisijas kompetence tika sašaurināta, paredzot, ka tā izskatīs tikai jautājumus par soda izciešanas režīma maiņu un soda izciešanas režīma noteikšanu notiesātajiem, kas, atrodoties audzināšanās iestādē nepilngadīgajiem, ir sasnieguši 18 gadu vecumu. Paredz, ka izvērtēšanas komisijas lēmums ir pārsūdzams ieslodzījuma vietu pārvaldē, kuras lēmums ir galīgs.

kriminālsodu izpildi, nesamērīgi neierobežojot apcietināto vai notiesāto tiesības apstrīdēt un pārsūdzēt iestāžu lēmumus vai rīcību. Ņemot vērā minēto, tika nolemts izstrādāt grozījumus LSIK, Apcietinājumā turēšanas kārtības likumā (turpmāk – ATKL) un likumā „Par audzinoša rakstura piespiedu līdzekļu piemērošanu bērniem”, tādējādi efektīvizējot apcietinājuma un kriminālsodu izpildes laikā pieņemto lēmumu apstrīdēšanas un pārsūdzēšanas kārtību.”¹⁴ Pēc likumdevēja ieskatiem izvērtēšanas komisijas lēmumi ir uzskatāmi par tipiskiem iestādes iekšējiem lēmumiem, ar kuriem turklāt netiek skartas notiesāto cilvēktiesības.

[9]Atzinīgi ir vērtējama likumdevēja vēlme lēmumu pārsūdzības mehānismu sakārtot, vienkāršot un efektīvizēt. Tomēr brīvības atņemšanas soda izpildes procesā ir būtiski atrast saprātīgu līdzsvaru starp ātru un efektīvu soda progresīvo izpildi, paturot prātā brīvības atņemšanas soda virsmērķi un notiesāto personu pamattiesību nodrošināšanu, nepieļaujot nesamērīgu iejaukšanos no valsts puses to realizācijā. Tāpat ir jāatzīmē, ka liela daļa soda izpildē pieņemto lēmumu ir vērtējami kā iekšējie lēmumi, proti, tieši saistīti ar soda izpildes režīmu un pirmšķietami nav saskatāms cilvēktiesību ierobežojums. Ņemot vērā to, ka šādu lēmumu ir ļoti daudz, būtu nesamērīgi visos gadījumos nodrošināt iespēju tos pārsūdzēt tiesā, kā rezultātā nesamērīgi ieilgtu lietu izskatīšanas termiņi tiesā, kas savukārt, radītu to, ka lēmumu pārsūdzība sodu izpildē zaudētu nozīmi. Ņemot vērā sodu izpildes specifiku, lēmumu pārsūdzībai, lai tā būtu efektīva, ir jābūt iespējami ātrai, tādejādi būtu jāspēcina iestādes kapacitāte, profesionalitāte un objektivitāte, radot iespējami efektīvāku pārsūdzības mehānismu augstākas iestādes ietvaros. Un tomēr tas neizslēdz iespēju, ka atsevišķās situācijās arī šādi tipiski iekšējie lēmumi var radīt būtisku cilvēktiesību aizskārumu, kad būtu nepieciešama tiesas kontrole. Iepazīstoties ar administratīvo tiesu praksi, ir secināms, ka arī gadījumos, kad likumdevējs ir skaidri noteicis, ka konkrētais lēmums ir pārsūdzams tikai iestādes ietvaros, administratīvā tiesā, saskatot cilvēktiesību, pieteikumu izskata un vērtē iespējamu cilvēktiesību aizskārumu. Tā, piemēram, lēmumu par notiesātā ievietošanu brīvības atņemšanas vietā atbilstoši Latvijas Sodū izpildes kodeksa 13.¹pantam pieņem Ieslodzījuma vietu pārvaldes priekšnieks, kura lēmums nav pārsūdzams. Minētais ir uzskatāms par iestādes iekšēju lēmumu, tomēr konstatējot cilvēktiesību, administratīvā tiesā vērtē iespējamu pamattiesību pārkāpumu.¹⁵

Ņemot vērā iepriekš minēto, attiecībā uz izvērtēšanas komisijas lēmumiem, uzskatu, ka šāds ierobežojums, proti, liegums vērsties tiesā, nav samērīgs. Izvērtēšanas komisijas lēmumu sekas visos gadījumos ir soda izciešanas režīma maiņa, kas būtiski maina arī notiesāto tiesību apjomu, it īpaši lemjot par soda izciešanas režīma pastiprināšanu. Tādējādi izvērtēšanas komisijas lēmums būtiski skar notiesātā cilvēktiesības un notiesātajiem tiek liegtas tiesības uz taisnīgu tiesu gadījumos, kad pastāv būtisks cilvēktiesību aizskārumš, turklāt sabiedrības ieguvums (taisnīgas tiesas nodrošināšana attiecībā pret citām personām) ir minimāls. Līdz ar to, uzskatu, ka apstrīdētā norma, proti, Latvijas Sodū izpildes kodeksa 50.²¹piektā daļa, kas paredz, ka “Ieslodzījuma vietu pārvaldes lēmums nav pārsūdzams”, nav atbilstoša Latvijas Republikas Satversmes 92.panta pirmajam teikumam. Tomēr kā jau iepriekš esmu konstatējis, ir būtiski, lai lēmumu pārsūdzības mehānisms sodu progresīvajā izpildē būtu

¹⁴ 2015.gada 30.jūnija Latvijas Sodū izpildes likuma grozījumu anotācija. Pieejams:

<http://titania.saeima.lv/LIVS12/SaeimaLIVS12.nsf/0/9116D4DD704838B2C2257DD30030F11A?OpenDocument#c>

¹⁵ Piem. 2016.gada 29.jūlija Administratīvās rajona tiesas Rēzeknes tiesu nams, lēmums lietā Nr.A420259916; 2016.gada 10.jūnija Augstākās tiesas Administratīvo lietu departamenta lēmums lietā Nr.6-8-0099158, SKA-872/2016; 2016.gada 29.aprīļa Administratīvās rajona tiesas Rēzeknes tiesu nams, spriedums lietā Nr.A420139516.

efektīvs¹⁶, pretējā gadījumā tam nav jēgas. Būtisks efektivitātes kritērijs ir lietu izskatīšana saprātīgos termiņos. Ņemot vērā to, ka valstī pastāv zināmas problēmas ar lietu izskatīšanu tiesās saprātīgos termiņos, uzskatu, ka likumdevējam ir jādomā par sodu izpildes laikā pieņemto lēmumu pārsūdzības procesa tiesās paātrināšanu un vienkāršošanu. Nespēja nodrošināt ātru un efektīvu pārsūdzību tiesā, nevar kalpot par iemeslu, lai notiesātajām personām gadījumos, kad būtiski tiek skartas viņu cilvēktiesības, tiktu nesamērīgi ierobežotas tiesības uz pieeju tiesai.

Tiesībsargs

J.Jansons

¹⁶ 2011.gada 29.aprīļa tiesībsarga atzinums Nr.6-8/53 par lēmumu pārsūdzēšanas efektivitāti.